

OLIM TOSHBOYEVNING "ULTONTOZ" ROMANI POETIKASI

*Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Filologiya
fakulteti talabasi*

Oltiboyeva Nodira

@oltiboyevanodira955@gmail.com +998993517753

Annotatsiya: Ushbu maqolada Olim Toshboyevning "Ultontoz" romani badiiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Asarda mustamlakachilik davridagi ijtimoiy-siyosiy muammolar, milliy o'zlikni yo'qotish xavfi va zamonaviy manqurtlik masalalari yoritilgan. Qahramonlar obrazlari, syujet qurilishi va til vositalari orqali asarning g'oyaviy-badiiy qiymati ochib beriladi.

Аннотация: В данной статье анализируются художественные особенности романа Олима Тошбоева "Ультонтоз". В произведении освещаются социально-политические проблемы колониального периода, опасность утраты национальной идентичности и современные проявления манкуртизма. Через образы персонажей, построение сюжета и языковые средства раскрывается идейно-художественная ценность произведения.

Annotation: This article analyzes the artistic features of Olim Toshboyev's novel "Ultontoz". The work addresses socio-political issues of the colonial period, the threat of losing national identity, and contemporary manifestations of "mankurtism". Through character portrayals, plot construction, and linguistic means, the ideological and artistic value of the novel is revealed.

Kalit so'zlar: Ultontoz, Alpomish, milliy o'zlik, mustamlakachilik, manqurtlik, badiiy uslub, obrazlar tizimi.

Ключевые слова: Ультонтоз, Алпомыш, национальная идентичность, колониализм, манкуртизм, художественный стиль, система образов.

Keywords: Ultontoz, Alpomish, national identity, colonialism, mankurtism, artistic style, system of images.

Olim Toshboyev zamonaviy o'zbek adabiyotining yirik vakillaridan biri bo'lib, uning ijodi milliy va tarixiy qadriyatlarni yuksak badiiy mahorat bilan ifodalashi bilan ajralib turadi. Uning "Ultontoz" romani mazmun jihatidan boy, tasvir vositalari bilan o'ziga xos va poetik jihatdan yetuk asarlardan biridir. Ushbu maqolada "Ultontoz" romani poetikasining asosiy xususiyatlari, badiiy vositalari va tasviriy san'at unsurlarining o'rni tahlil qilinadi. Olim Toshboyev "Ultontoz" romani orqali zamonaviy o'zbek romanchiligida o'ziga xos o'rin egallaydi. "Ultontoz" romani o'zbek adabiyotidagi eng muhim asarlardan biri bo'lib, u milliy o'zlik, mustamlakachilik va ijtimoiy o'zgarishlar muammolarini badiiy yondashuv bilan yoritadi. Romanda qahramonlar tizimi, til va uslub, xalq dostonlari bilan bog'liqlik kabi jihatlar chuqur tahlil qilingan. Asar o'zbek adabiyotida milliy tarix, epik tasvir va zamonaviy ijtimoiy muammolarni birlashtirgani bilan ahamiyatlidir. Ushbu asar, nafaqat o'z ma'nosida, balki poetikasi jihatidan ham o'ziga xos xususiyatlar va muallifning ijodiy dunyoqarashini aks ettiradi. Muallifning "Ultontoz" romani ana shunday dolzarb masalalarni yoritadi. Asarda mustamlakachilik davridagi zo'ravonlik, milliy qadriyatlarning yo'qotilishi va manqurtlik tushunchasi badiiy yondashuv orqali aks ettirilgan. Yozuvchi romanning sarlavhasini juda ustalik bilan tanlagan. "Ultontoz" so'zi ikki ma'noni anglatadi: biri – "tagcharm" (ya'ni pastkash, qadr-qimmatsiz odam), ikkinchisi esa "manqurt" (o'z xalqiga qarshi chiqqan, o'zligidan voz kechgan kishi). Shu bois romandagi qahramonlar orasida aynan shunday manqurtlar tasvirlangan. Romanning syujeti ikki asosiy davrni qamrab oladi: Birinchi qismida amirlikning tugatilishi va mustamlakachilar kirib kelishi – bu davrda jamiyatda keskin o'zgarishlar yuz beradi. Ikkinchi qismida sho'ro tuzumining kuchayishi va milliy qadriyatlarning yo'qolishi – yangi siyosat jamiyat hayotini tubdan o'zgartirishi haqida. Romandagi voqealar Asqartog', Murodtepa singari tarixiy hududlarda kechadi. Asarda ikki avlod vakillarining taqdiri yoritiladi: birinchi avlod – mustamlakachilikka qarshi kurashganlar, ikkinchi avlod esa mustamlakachilikka moslashganlar. Qahramonlar tizimi va ularning badiiy talqini. Qaynar – bosh qahramon, Umar yuzboshining qizi. Otasining vafotidan keyin Sho'ro tuzumiga xizmat qilib, milliy qadriyatlarni yo'q qilish siyosatini qo'llab-quvvatlaydi.

U hatto o'g'liga ham sho'ro mafkurasiga mos ravishda Revo deb ism qo'yadi. Ammo u ich-ichidan tanlovining noto'g'riligini his qiladi. Kurash – Qaynarni qattiq hurmat qiluvchi akasi bo'lib, milliy g'urur va qadriyatlar uchun kurashadi. U sho'ro hukumati zulmiga chiday olmay, Afg'onistonga qochishga majbur bo'ladi. Uning taqdiri milliy qahramonlarning fojiali yo'lini eslatadi. Ko'chkin Asranqulovich – mustamlakachilar xizmatidagi amaldor. U xalq manfaatidan voz kechib, o'z shaxsiy manfaatlarini ustun qo'yadi.

"Ultontoz" va "Alpomish" dostoni o'rtasidagi bog'liqlik. Asarda "Alpomish" dostoni bilan bog'liq ramziy parallel mavjud. "Alpomish" dostoni milliy g'urur va jasorat timsoli bo'lsa, "Ultontoz" millatning o'zligini yo'qotgan holatini aks ettiruvchi asar sifatida talqin qilinadi. Asosiy o'xshashliklar: Qaynar va Alpomish – har ikkisi ham qahramonlik sinovlaridan o'tadi, lekin Qaynar o'zligini yo'qotadi. Kurash va xalq himoyachilari – milliy qadriyatlar va ozodlik uchun kurashadi. "Ultontoz" romanining asosiy mavzularidan biri – insonning ichki kechinmalari, o'zligini qidirish jarayoni va zamon bilan yuzma-yuz kelgan muammolaridir. Toshboyev, o'z qahramonlari orqali zamonaviy jamiyatning muammolariga, ijtimoiy adolatsizlik va individualizatsiya jarayonlariga e'tibor qaratadi. Bu jihat o'quvchida chuqur mulohazalar paydo qiladi va insoniyatning abadiy savollariga javob topishga olib keladi. Adib "Ultontoz" da turli poetik vositalardan foydalanadi. Asarda badiiy tasvirlarni, simvolizm va metaforalarni ko'rish mumkin. Muallif muayyan dramatik vaziyatlarni tasvirlashda chuqur hissiyotlar va badiiy obrazlar yaratar ekan, o'quvchini o'sha holatga bog'laydi. Shuningdek, yozuvchi qahramonlarining ichki monologlari orqali ulardagi psixologik burchlarni ko'rsatadi. Bu usul, asarning psixologik qirralarini ochib beradi va o'quvchini qahramonlar bilan birga his qilishga undaydi.

Ushbu romanda Toshboyev o'zbek xalqining tarixi, urf-odatlar va madaniyatiga ham katta e'tibor qaratadi. O'zbek millatining urf-odatlar, qadriyatlari va tarixiy tajribalari uzoq davom etgan muammolarni hal etishda qahramonlar uchun asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, romanning ko'plab qismlari zamonaviy hayotning dinamikasini va ijtimoiy o'zgarishlarni aks ettiradi.

Ijodkorning "Ultontoz" romani, o'zining nafosati, tilining boyligi va ifodali uslubi bilan ajralib turadi. Muallif badiiy til orqali yuqori darajadagi poetik qudratga erishgan. Asarda serqirra lug'at, original iboralar va nafosatli tasvirlar o'quvchini jalb etadi. Bu esa roman qahramonlarining ichki olamiga kirishga imkon beradi. "Ultontoz" romanining poetikasi bir necha jihatdan tahlil qilinishi mumkin. Asarda tarixiy voqealar, milliy ruh, shaxsiy kechinmalar hamda jamiyatga oid fikrlar o'ziga xos badiiy uslubda aks ettirilgan. Romanda xalqona iboralar, maqollar va nafis tasviriy ifodalar keng qo'llaniladi. Bu esa asarning o'zbekona ruhini mustahkamlab, o'quvchini tarixiy davr muhitiga olib kiradi. Muallif o'z qahramonlari nutqida oddiy xalq tilidan tortib, tarixiy va poetik tildan ham samarali foydalanadi. Romanda asosiy qahramonlar ichki kechinmalari, murakkab taqdirlari va ruhiy o'zgarishlari orqali yoritiladi. Har bir obraz o'ziga xos metaforik tasvirlar orqali ochib berilgan. Jumladan, bosh qahramon timsoli jasorat, adolat va milliy g'ururni ifodalovchi poetik qiyofa sifatida gavdalanadi. Uning harakatlari, qaror qabul qilish jarayoni va ichki ziddiyatlari poetik tasvir vositalari orqali jonlantiriladi. Romanda tabiat tasvirlari keng o'rin olgan bo'lib, ular qahramonlarning ichki kechinmalarini yanada chuqurlashtiradi. Quyosh botishi, yel esishi, suvning shovullashi kabi poetik tafsilotlar muallifning mahoratli badiiy tasvirchilik uslubidan dalolat beradi. Roman poetikasida ramz va metaforalar muhim o'rin tutadi. Masalan, "ultontoz" so'zi ham bevosita, ham ramziy ma'noga ega bo'lib, voqealar rivojini yanada teran anglashga yordam beradi. Shuningdek, qahramonlarning harakati va taqdiridagi o'zgarishlar ramziy tasvirlar orqali aks ettirilgan.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Olim Toshboyevning "Ultontoz" romani poetik jihatdan boy, badiiy tasvir vositalari bilan sermazmun va ifodaviy jihatdan yetuk asardir. Roman poetikasi xalqona iboralar, obrazli tasvirlar, ramz va metaforalar, tabiat manzaralari hamda tilning ohangdorligi bilan ajralib turadi. Ushbu asar milliy o'zlik va tarixiy xotira tushunchalarini poetik ifodalash orqali o'zbek adabiyotida muhim o'rin egallaydi. Asar insoniyatning mavjud muammolarini, o'zlik va qadriyatlarni qidirish jarayonini o'quvchiga yetkazishda ajoyib bir vosita bo'lib

xizmat qiladi, badiiy tili va poetikasi esa ushbu asarni o'zining yuksak badiiy mahorati bilan ajratib turadi. "Ultontoz" nafaqat o'zbek romanining bir namunasi, balki uning o'rta asrlardan zamonaviylikka qadar olib boradigan doimiy va dolzarb savollarini ochib beruvchi bir asardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Toshboyev O. Ultontoz. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2019.
2. "Ultontoz" – zamonaviy manqurtlar haqida roman. Kun.uz, 28-sentabr 2023.
3. Qodiriy A. O'zbek romanchiligi tarixi. – Toshkent: Fan, 1998.
4. Mirziyoyev Sh. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
5. Alpomish. O'zbek xalq qahramonlik dostoni. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2019.